

Люди живуть у соціумі. І волею-неволею вимушені контактувати один із одним, мирно співіснувати. Іноді ми настільки різні, що без розуміння один одного й терпимості один до одного життя в суспільстві неможливе або стає досить складним. Тому толерантність є вкрай важливою для здорового існування соціуму.

Толерантність (з латинської мови *tolerantia*—терпіння, прийняття), на мою думку, — це перш за все терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки та звичаїв, вдач, повага до інших культур, способів самовираження, прояву індивідуальності. Толерантність не рівносильна байдужості, як може здатись на перший погляд. Вона не означає також прийняття іншого світогляду або способу життя, а полягає в наданні іншим права жити відповідно до власного світогляду. Толерантність є ознакою впевненості в собі і впевненості в надійності власних позицій, ознакою відкритої для всіх ідейної течії, яка не боїться порівняння з іншими точками зору і не уникає духовної конкуренції. Прояв толерантності також не означає терпимості до соціальної несправедливості, відмови від своїх переконань або поступки чужим переконанням, а також нав'язування своїх переконань іншим людям...

Отже, непросто «але», якщо замислюватись глибше. Виходить, що толерантність є необхідною і по відношенню до особливостей різних народів, націй і релігій. Але як же бути у випадках, коли релігійні традиції тих людей, до яких проявляють толерантність, насправді обмежують права інших або навіть є прямою небезпекою для їх життя? Як бути чемним і терпимим з тими, хто, фанатично віддаючись своїй вірі, виходить у людне місце з вибухівкою під одягом і зі словами прославляння свого бога та своєї релігії позбавляє життя абсолютно невинних (і, можливо, навіть дуже толерантних!) людей? Отже, не все так однозначно.

Та хоча в сучасному світі підтримується толерантне ставлення до різних релігій та віросповідань, далеко не всі релігії світу базуються на толерантності.

Але, якщо все ж таки заглибитись в релігіознавство, це точно не про буддизм. Адже, як стверджують вірні прихильники цієї релігії, сам Будда вказував, що по відношенню до інших релігій необхідна віротерпимість. Дослідники буддизму М.С. Уланов, В.Н. Бадмаєв вважають, що це стало

практично першим в історії проголошенням даного принципу. Також Будда закликав не нав'язувати власне вчення тим, хто ще не досяг духовної зрілості і не прийшов до вчителя самотійно. За ствердженням цих дослідників, Будда стверджував, що кожен шукач має право на самотійний пошук духовності.

Отже, серед індійських буддистів толерантність була релігійним ідеалом. Правитель Ашока, відомий поширенням буддизму, у своєму наказі заявляв: «Слід почитати чужу віру. Поступаючи так, [людина] сприяє успіху своєї віри і надає підтримку чужій. Поступаючи інакше, вона підриває коріння своєї віри та шкодить чужій».

У буддизмі також існує толерантне ставлення до розкольників, що дозволило створити велику кількість шкіл буддизму. Подібна толерантність, як вважає буддолог професор В.П. Андросов, робить найдавнішу релігію найсучаснішою. Крім того, як зазначає його колега В.Г. Лисенко, послідовник буддизму може бути також одночасно послідовником синтоїзму, даосизму чи будь-якої іншої релігії. Далай-лама XIV відзначав, що християнам і юдеям бажано брати з буддизму тільки ті медитативні й філософські частини вчення, які не суперечать їх релігії, тому що відмова від іудаїзму або християнства не є необхідною умовою для практики буддизму. Деякі критики оцінюють цей феномен як «слабкість» буддизму. У свою чергу вчені вказують, що саме така толерантність привертає в буддизм безліч послідовників у різних куточках сучасного світу.

Вчені, розглядаючи буддійську толерантність, часто мають на увазі те, що буддизм не сприймає насильницького поширення вчення. Поширення буддизму в іншу культуру відбувається непримусово й поступово. Насильницьке ж нав'язування вчення буддизм вважає злочином і насильством над особистістю.

Кандидат історичних наук і старший науковий співробітник ДНЦ РАН Г. І. Юсупова, розглядаючи буддійську школу дзен, прогнозувала, що в майбутньому поширення цієї школи в світі буде посилюватися в тому числі з тієї причини, що вчення школи містить у собі невичерпні можливості для розвитку толерантної свідомості, терпимості, прийняття людиною самого себе і оточуючих.

Темою терпимості до інших переймався не тільки Будда, а й увесь сучасний прогресивний світ. Так відповідно до Декларації принципів толерантності (ЮНЕСКО, 1995 г.) толерантність визначається наступним чином: «Це цінність і соціальна норма громадянського суспільства, що виявляється в праві всіх індивідів громадянського суспільства бути різними, у забезпеченні стійкої гармонії між різними конфесіями, політичними, етнічними та іншими соціальними групами, повазі до різноманітності різних світових культур, цивілізацій і народів, готовності до порозуміння та співпраці з людьми, які відрізняються за зовнішністю, мовою, переконаннями, звичаями й віруваннями».

Не суперечить цьому визначенню й характеристика визначення толерантності в Преамбулі Статуту ООН: «Бути толерантним — це проявляти терпимість і жити разом, у світі один з одним, як добрі сусіди». Тут лексема отримує не тільки соціально активне забарвлення, але і розглядається як умова успішної соціалізації (інтеграції в систему суспільних відносин), що полягає в умінні жити в гармонії, як із самим собою, так і з світом людей (мікро- і макросередовищем).

Як бачимо, тема толерантності стала важливим сучасним питанням, яке досліджують та якому приділяють увагу філософи, психологи, соціологи, релігієведи. Питання, яке так чи інакше стосується усіх. У 2008 році навіть було створено Європейську Раду з Толерантності та Примирення (ЄРТП), яка намагається регулярно моніторити та контролювати ситуацію у сфері толерантності в Європі. А 16 листопада вважається міжнародним Днем примирення та терпимості (саме в цей день у 1995 році ЮНЕСКО оголосила «Декларацію принципів терпимості»).

Оскільки поняття толерантності надзвичайно широке, психологи та соціологи намагаються класифікувати його за різними видами й типами. Але як би там не було, найбільш частими векторами дослідження толерантності в сучасній соціології є саме такі.

Гендерна толерантність — неупереджене ставлення до представників іншої статі, неприпустимість апріорного приписування людині недоліків іншої статі, відсутність ідей про перевагу однієї статі над іншою. Екстремістський прояв гендерної інтолерантності являє собою сексизм -

форми політики, індивідуального або групової поведінки, що дискримінують жінок у їх правах на повноцінну участь у професійній діяльності та суспільного життя, ґрунтується на припущенні, що за особистим характеристикам чоловіки перевершують жінок. Тема гендерної толерантності наразі є однією з найпопулярніших тем у засобах масової інформації та в соціальних мережах.

Вікова толерантність- неупередженість до апріорних "недоліків" людини, пов'язаних з її віком (нездатність старих розуміти молодь, відсутність у молоді досвіду і знань і т.п.). Вікова толерантність цілком може поєднуватися з прийнятим у багатьох культурах повагою до осіб похилого віку.

Освітня толерантність- терпиме ставлення до висловлювань і поведінки людей з більш низькою освітою у високоосвічених людей і до "головатих" у людей з низькою освітою. Очевидно, що даний тип толерантності має відношення до побутової сфери та не пов'язаний з обговоренням питань, де рівень освіти дійсно є вирішальним фактором.

Міжнаціональна толерантність- ставлення до представників різних націй, здатність не переносити недоліки й негативні дії окремих представників національності на інших людей, ставлення до будь-якої людини з позиції "презумпції національної невинності". Крайні прояви міжнаціональної інтолерантності можуть бути такі:

- етноцентризм - дискримінація на основі культурних чи мовних характеристик індивіда або групи. Базується на переконанні в "перевазі" одних культур над іншими;
- ксенофобія - страх і неприйняття іноземців та представників інших культур: переконаність у тому, що "чужаки" принесуть шкоди;
- агресивний націоналізм - думка, що одна нація перевершує в правах іншу.

Расова толерантність(має спільні корні з міжнаціональною) - відсутність упереджень до представників іншої раси. У своєму крайньому прояві расова інтолерантність є расизмом - дискримінацію людей за расовим

принципом. Базується на припущенні, що деякі групи мають перевагу над іншими.

Географічна толерантність- неупередженість до жителів невеликих або провінційних міст, сіл та інших регіонів з боку столичних жителів і навпаки.

Міжкласова толерантність- терпиме ставлення до представників різних майнових шарів - багатих до бідних, бідних до багатих. Формування даного виду толерантності вкрай важливе для країн з досвідом соціальних революцій та пережитих диктатурних режимів.

Фізіологічна толерантність- ставлення до хворих, інвалідів, фізично неповноцінних, до осіб із зовнішніми недоліками і т.п.

Політична толерантність- ставлення до діяльності різних партій і об'єднань, висловлювань їх членів і т.д. Крайніми формами прояву політичної інтолерантності є фашизм і властива тоталітарним режимам політика політичних репресій. Під фашистською ідеологією розуміється переконання в тому, що держава повинна боротися з інакомисленням і пропагандувати чистоту раси, контролювати життя своїх громадян.

Політичні репресії - запобігання вільного й відкритого обговорення політичних ідей і рішень; перешкоджання вільним і чесним виборам; обмеження свободи інформації; жорстоке покарання політичних дисидентів. Можливий розгляд і зовнішньополітичної толерантності - ставлення до країн і народів на основі принципів, затверджених ООН та іншими міжнародними організаціями. Крайнім виявом зовнішньополітичної інтолерантності є імперіалізм - підпорядкування одних народів іншими для контролю над їх багатством і ресурсами.

Сексуально-орієнтаційна толерантність- неупередженість у ставленні до осіб із нетрадиційною сексуальною орієнтацією.

Маргінальна толерантність— ставлення до жебраків, безхатьків, наркоманів, алкоголіків, ув'язнених і т.п.

Релігійна толерантність(про неї вище вже згадувалось) - ставлення до догматів різних конфесій, релігійності, особливостей літургії і т.п. з боку віруючих та невіруючих, представників різних конфесійних груп. У своїй екстремістської формі міжконфесійна інтолерантність є релігійний фанатизм - насадження будь-якої віри, її цінностей і традицій (іноді в масштабі цілих спільнот) і надання соціальних переваг апологетам цієї віри. Релігійний фанатизм базується на припущенні, що дана віра є єдино правильним відображенням релігійної або духовної істини, і що всі люди повинні слідувати її принципам (догматам).

Здавалося б, що все просто й зрозуміло. Не стався зверхньо до людини з певними зовнішніми особливостями, не вважай людину з іншим кольором шкіри гіршою за тебе, не зневажай вибір інших. Що ж складного чи суперечливого? Але якщо вивчати тему толерантності більш детально, то легко виявляється, що досить велика кількість людей не вважає, що здорове суспільство обов'язково має бути толерантним за усіма названими вище векторами. У засобах масової інформації ведуться активні дискусії та суперечки стосовно місця в суспільстві людей із нетрадиційною сексуальною орієнтацією, стосовно місця жінок на керуючих посадах, стосовно знаходження маргіналів у соціумі. Люди збираються на масові мітинги, щоб висловитись проти знаходження поруч тих чи інших категорій громадян. Немало психологів піднімають тему обов'язковості бути толерантним, стверджуючи, що часто бути толерантним — це акт насилля над собою. І що цього насилля не слід допускати. Де ж правда? Чи слід суспільству прагнути стати максимально толерантним? Чи цей шлях насправді є хибним?

Отже, один із шляхів осягнення смислів і кордонів толерантності - аналіз форм і проявів її протилежності - інтолерантності або нетерпимості. Нетерпимість ґрунтується на переконанні, що твоє оточення, твоя система

поглядів, твій образ життя стоять вище за інших. Часто це не просто відсутність почуття солідарності, це неприйняття іншого за те, що він виглядає, думає інакше, іноді просто за те, що він існує. Мова йдеться про індивідуальні та колективні «комплекси переваги», які, починаючи з неприйняття, відторгнення та приниження інших форм способу життя, можуть призвести до різних проявів реалізації цього комплексу, в тому числі й до геноциду. Нетерпимість визначає перевагу придушення, а не переконання. Це шлях до панування і знищення, відмови в праві на існування того, хто дотримується інших поглядів. Нетерпимості не нависні будь-які інновації, оскільки вони відкидають або змінюють старі моделі. Список форм, симптомів та проявів інтолерантності, на жаль, різноманітний і великий. Результати нетерпимості можуть проявлятися в широкому діапазоні - від звичайної неввічливості і роздратування до етнічних чисток і геноциду, умисного знищення людей.

На мій погляд, все ж людина зріла, впевнена в собі, самодостатня легко може прийняти той факт, що хтось інакший за неї, хтось з іншими життєвими переконаннями, долею, можливостями, зовнішністю буде жити поруч і мати ті ж права в соціумі. То ж здорове суспільство, я впевнений, все ж обов'язково має бути толерантним.